

EMİR MU‘İZZİ DİVÂNINDA TERKEN HÂTUN

GÖKHAN GÖKMEN¹

ÖZ

Büyük Selçuklu Devleti sarayında Meliküşşü‘arâ unvanıyla yarım asrı aşkın bir sürede bulunan Emîr Mu‘izzî (öl. 518-521/1124-1127), Selçuklu tarihi ve kültürü açısından önemli bir şahsiyettir. Sultan Alp Arslan’ın şairi olan babası Burhânî sayesinde çocukluğundan itibaren saray çevresinde yaşayan Mu‘izzî’nin 19.000 beyit civarındaki dîvânı, bilhassa Melikşâh (öl. 485/1092), Berkyâruk (öl. 498/1104), Muhammed Tapar (öl. 511/1118) ve Sencer (öl. 552/1157) gibi Selçuklu sultanları, vezirler, emîrler ve devlet adamları için yazılmış şiirlerden oluşmaktadır. Onun şiirlerinde Selçuklu geleneğinin, Türk kimliğinin ve onların dinî tercihlerinin izlerini görmek mümkündür. Bunların yanı sıra Mu‘izzî’nin, dîvânda adına övgüde bulunduğu şahsiyetlerden biri de Sultan Sencer’in ve Sultan Muhammed’in anneleri Terken Hâtun’dur (öl. 487/1094). Mu‘izzî’nin dîvânında ve düşünce dünyasında Terken Hâtun’un ne şekilde yer aldığını tespitte çalışmak birçok açıdan anlam yüklüdür. Bir yandan Mu‘izzî’nin, Terken Hâtun’un hangi özellikleri ve yönleri dolayısıyla eserine dâhil ettiği hakkında sonuçlara ulaşılabilecek ve öte yandan Terken Hâtun’un edebî ve tarihî metinlerdeki varlığı hakkında bilgiler elde edilebilecektir. Bu bağlamda Mu‘izzî’nin Terken Hâtun methiyelerindeki beyanları ve bilgileri, bu alanda yapılan çalışmalara katkı sağlayacaktır.

Anahtar Kelimeler: Emîr Mu‘izzî, Büyük Selçuklu Devleti, Selçuklular, Terken Hâtun, Tâceddîn Hâtun, İran Şiiri.

TERKEN HÂTUN IN THE DĪWĀN OF AMĪR MO‘EZZĪ

ABSTRACT

Amîr Mo‘ezzî (518-521/1124-1127), who was on duty with the title as Maliku’s-shu‘arâ in Great Seljuk Palace for more than half a century is an important figure in the history and culture of Seljuks. Thanks to his father, Burhânî, who was Sultan Alp Arslan’s poet, Mo‘ezzî lived around the palace and has a dîwân

¹ Arş. Gör. Dr., Kırıkkale Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Doğu Dilleri ve Edebiyatları Bölümü, gkhgkm@gmail.com

with 19.000 verses especially consisting of poems written for Seljuk sultans and statesman such as Meliksah (d. 485/1092), Barkyaruk (d. 498/1104), Mohammed Tapar (d. 511/1118) and Sancar (d. 522/1157) since his childhood. It is possible to find the traces of Seljuk tradition, Turkish identity and their religious preferences. Apart from these figures, another figure that Mo'ezzī praises in his dīwān is Terken Hātun (Terken Lady) (d. 487/1094) who is the mother of Sultan Sancar and Sultan Mohammed. It is of great importance to study how Terken Hātun takes a place in Mo'ezzī's Dīwān and thought. On one hand some inferences can be gained in terms of characteristic features of Terken Hātun that Mo'ezzī selected to include in his work, on the other hand information can be gained about the existence of Terken Hātun in literary and historic texts. In this context, statements and information given by Mo'ezzī about the praises of Terken Hātun will contribute to the studies in this field.

Keywords: Amīr Mo'ezzī, Great Seljuk Empire, Seljuks, Terken Hātun, Tāc al-dīn Hātun, Persian Poetry.

Büyük Selçuklu Devleti sarayında Meliküşşü'arâ unvanıyla yarım asrı aşkın bir sürede bulunan Emīr Mu'izzī (öl. 518-521/1124-1127), Selçuklu tarihi ve kültürü açısından önemli bir şahsiyettir. Sultan Alp Arslan'ın şairi olan babası Burhānī sayesinde çocukluğundan itibaren saray çevresinde yaşayan Mu'izzī'nin 19.000 beyit civarındaki dīvānı, bilhassa Melikşāh, Berkyārük, Muhammed Tapar ve Sencer gibi Selçuklu sultanları, vezirler, emīrlar ve devlet adamları için yazılmış şiirlerden oluşmaktadır. Onun şiirlerinde Selçuklu geleneğinin, Türk kimliğinin ve onların dinî tercihlerinin izlerini görmek mümkündür.

Sultan Melikşāh ve Sultan Sencer'in hüküm sürdüğü yıllarda Selçuklu döneminin birçok hâdisesi ve tarihî şahsiyetleri, büyük kısmı itibariyle bir Selçuklu tarihi olan Emīr Mu'izzī Dīvānı'nda ayrıntısıyla yer almaktadır. Bunun neticesinde Mu'izzī'nin dīvānı, bu sultanların, emīrların ve vezirlerin özelliklerine ve liyakatine dair tafsilatlı birçok bilgiyle doludur.

Mu‘izzî’nin, dîvânda adına övgüde bulunduğu şahsiyetlerden biri de Sultan Sencer’in ve Sultan Muhammed’in anneleri Terken Hâtun’dur (öl. 487/1094). Sultan Melikşâh’ın hanımı² olan ve dîvânda daha çok Tâceddîn (dinin tâcı) unvanıyla zikredilen Terken Hâtun, Mu‘izzî’nin, adına müstakil olarak methiye söylediği iki kadın şahsiyetten biridir. Mu‘izzî tarafından adına müstakil olarak toplamda 25 beyit olmak üzere sadece 1 kaside söylenen bir diğer kadın şahsiyet ise Sultan Sencer’in kız kardeşi ve Terken Hâtun’un kızı Şâh Hâtun’dur (Mâh Melek Hâtun). Ancak dîvânda Terken Hâtun için toplamda 268 beyit olmak üzere müstakil 10 kaside vardır. Ayrıca doğrudan Terken Hâtun adına söylenmeyen bazı kaside ve şiirlerde de çeşitli yönleriyle ona övgüde bulunmaktadır. Bunun neticesinde Terken Hâtun, dîvânda adına en çok methiye söylenen ilk kadın yönetici konumundadır. Mu‘izzî’nin Terken Hâtun ile ilgili şiirleri, onun sahip olduğu özellikleriyle Büyük Selçuklu devleti sarayında ve yönetim kademesinde ne kadar önemli ve etkili olduğunu bizlere göstermektedir.

Emîr Mu‘izzî’nin, dîvânda Terken Hâtun’a övgüde bulunurken kullandığı hitapları, vasıfları ve beyanları, Terken Hâtun’un ve Türk kadınının dindarlığı, dini ve devleti yüceltmesi, nasıl bir valide ve yönetici olduğunu göstermekle doludur; sahip olduğu vasıfları ve özellikleriyle oğullarının başarılarını ve bekasını gözetmekle de alakalıdır. İdari işlerde ne kadar önemli ve etkili olduğu, oğullarıyla nasıl iftihar ettiği de dîvânda anlatılmaktadır. Ayrıca Terken Hâtun iffeti, İslam’ın bekası için

² Gülay Öğün Bezer, “Terken Hatun”, *TDVİA*, C 40, İstanbul, 2011, s. 510.

hayrat yapması, oğullarının birçok işte annelerinin rızasını alması, tedbirli, ferasetli, halka karşı merhametli ve hoşgörülü olması gibi yönleriyle Mu'izzî Dîvânı'nda sıklıkla anılmaktadır.

Mu'izzî'nin, dîvânında Terken Hâtun'a övgüde bulunduğu methiyelerinden örnekler ise şöyledir:

Terken Hâtun'u övmek için kaleme aldığı bir kasidesinde Mu'izzî, Terken Hâtun'un dinin ve dünyanın tâcı manasında "tâc-ı dîn u dunyâ" lakabına yer vermektedir. Takva sahibi, iffetli bir kul olduğuna, Sultan Sencer ile Muhammed Tapar'ın anneleri olduğuna ve cömertliğine vurgu yapmaktadır. Oğullarının büyüklüğüne, yiğitliğine, adaletine ve bilgisine dikkat çekerek, Terken Hâtun'un, oğullarıyla övünç duyduğundan, oğullarının sancağının ve rikabının altında Behmen ve Dârâ gibi yüzlerce savaşçısının olduğundan bahsetmektedir. Ayrıca Terken Hâtun'un, oğullarının birlik beraberliği için hep dua ettiğine ve talihiyle bütün sıkıntıların ve olumsuzlukların giderildiğine değinmektedir:

ای اصل ملک و دولت ای تاج دین و دنیا
ای عابده چون مریم ای زاهده چو زهرا
ای قبله دو دولت هر دو پناه عالم
ای مادر دو خسرو هر دو جمال دنیا
شاه جهان محمد شاه زمانه سنجر
از دولت بلندت دارند بخت برنا
آن شاه در بزرگی صد عالم است مفرد
وین شاه در دلیری صد عالم است تنها
زین دو پسر به حشمت کس با تو نیست همسر
زین دو گهر به دولت کس نیست با تو همتا

شاید که سرفرازی تا جاودان بنازی
زان پادشاه عادل زین شهریار دانا
از جود تو جهان را خیرست و نفع و راحت
گویی که هست جودت خورشید و ابرو دریا
باز آوری به احسان جان رمیده از تن
احسان توست گویی همچون دم مسیحا
از بس دعا که کردی پنهان به پیش ایزد
شد در میان شاهان صلح و صلاح پیدا
آن شاه زیر رایب دارد هزار بهمن
وین شاه ادر رکابت دارد هزار دارا
گر دهر هست سرکش با تو کند تواضع
ور چرخ هست توسن با تو کند مدارا
کردند آشکارا معجز به عالم اندر
عیسی به بیت مقدس موسی به طور سینا
تو نیستی پیمبر لیکن به فرّ دولت
کردی هزار معجز در عالم آشکارا
چون تافت فر بختت با مادر و برادر
رستند با سلامت هر دو ز چنگ اعدا
زان پس که در بیابان بودند هر دو حیران
کردند با تو اکنون در باغ دین تماشا
شد کفر هر دو ایمان شد درد هر دو درمان
شد رنج هر دو راحت شد خار هر دو خرما³

*Ey saltanat ve devlet cevherli, ey tâc-ı dîn u dunyâ (dinin ve
dünyanın tâcı)! Ey Meryem gibi âbide, ey Zehrâ gibi zâhide!*

³ Mu‘izzî, *Dîvân-i Emîr Mu‘izzî*, tsh. ‘Abbâs İkbâl Âştiyânî, İntişârât-i Esâfîr, Tahran, 1389 hş./2010, s. 7-8.

Her ikisi de âlemin hâmisi olan ey iki devletin kiblesi! Her ikisi de dünyanın cemâli olan ey iki sultanın validesi!

Cihan şâhı Muhammed, asrın şâhı Sencer, yüce ve kutlu talihe sahipler.

O şâh (Muhammed Tapar) büyüklükte tek başına yüz cihan kadardır, bu şâh (Sencer) yiğitlikte tek başına yüz âlem kadardır.

Haşmette, bu iki oğlundan dolayı kimse seninle bir değildir. Devlette bu iki cevherden (oğullarından) dolayı kimse seninle denk değildir.

(Anneleri), o âdil padişah ve bu bilge şehriyâr ile sonsuza kadar kıvanç duyar.

Senin cömertliğinden cihana hayır, yarar ve huzur vardır. Cömertliğin, sanki güneş, bulut ve denizdir.

Lütfunla bedenden giden canı, sanki dem-i İsâ gibi bedene geri getirirsin.

Ettiğin dualarla, şahlar arasında barış ve esenlik ortaya çıktı.

O şâhın sancağının altında binlerce Behmen, bu şâhın rikabında binlerce Dârâ vardır.

Felek âsi olsa da, sana karşı alçakgönüllüdür. Felek at gibi olsa da, sana karşı uysaldır.

Hz. İsâ Mescid-i Aksâ'da, Hz. Musâ Tûr-i Sînâ'da yeryüzünde mucizeler yarattılar.

Sen peygamber değilsin lâkin talihinin gücüyle, dünyada binlerce mucize ortaya koydun.

Senin bahtının ışığı anne ve kardeşe doğru parlayınca, her ikisi de düşmanın elinden sağ salim kurtuldular.

Çölde her ikisi de avare olduktan sonra, seninle birlikte şu an din bahçesinde temaşa ettiler.

Her ikisinin küfrü iman oldu, her ikisinin derdi derman oldu. Her ikisinin derdi bitti, her ikisinin dikenini hurmaya dönüştü.

Mu'izzî, başka bir Terken Hâtun övgüsünde, Terken Hâtun'un bütün işlerde hünerli olduğunu, zühdde Horâsân ve Irak'ta onun bir benzerinin daha olmadığını; bilgeliğini, dini yücelttiğini, oğullarının kaleler fethedip düşmana galip geldiğini ve anneleriyle kıvanç duyduğunu belirtmektedir:

در همه کارها خردمندس	تاج دنیا و دین خداوند است
کیست کاو را به زهد مانندست	در خراسان و در عراق امروز
تا جهان است عهد و سوگندست	چرخ را با بقای دولت او
کس نداند که عقل او چندست	عقل او را قیاس نتوان کرد
چشم او روشن از دو فرزندست	چشم دین روشن از سعادت اوست
وین دگر خسروی عدو بندست	آن یکی داوری است قلعه‌گشای
هر دو را مادر و خداوندست ⁴	نازش هر دو پادشاه بدوست

Tâc-ı dünyâ ve dîn (dinin ve dünyanın tâcı) Sultan Terken'-dir. (O), bütün işlerde bilgedir.

Bugün Horâsân ve Irak'ta zühd hususunda/zühdde, ona benzer kim vardır?

Feleğin onun devletinin bekası için, dünya devam ettikçe ahdi ve yemini vardır.

⁴ Mu'izzî, *Dîvân*, s. 115.

Onun zekâsına kıyas yapılamaz. Onun zekâsı ne kadardır, kimse bilemez.

Dinin gözü, onun saadetinden/kıvancından dolayı aydınlıktır. Onun gözleri, iki oğlundan dolayı parlaktır.

Oğullarından biri kale alan/fetheden bir hâkimdir, diğeri ise düşman tutsak eden sultandır.

Her iki sultanın kıvancı/iftiharı onunladır (Terken Hâtun iledir). (O), her ikisinin annesi ve sultanıdır.

Mu'izzî, bir diğer Terken Hâtun methiyesinde Terken Hâtun'un dini ve devleti yücelttiğine, her daim oğullarına dua ettiğine ve dualarının kabul olmasıyla oğullarının muzaffer olduğuna değinmekte; Terken Hâtun'un imanını ve ferasetini övmekte, onun hünerlerini Hz. Musâ'nın eline ve Hz. İsbâ'nın nefesine benzeterek mübalağalı bir ifadeye de yer vermektedir. Ayrıca Mu'izzî, oğullarının barış içinde yaşaması için Terken Hâtun'un tedbiri elden bırakmadığına; bilge ve ahlak sahibi olarak nitelediği Terken Hâtun'un, eşsiz ve özel bir anne olduğuna dikkat çekmiştir:

به دولت دین و دنیا را بیار است
به هفت اقلیم گیتی آشکار است
به از کسری و ذوالقرنین و دار است
که نور او به شرق و غرب پیداست
که سلطان بر همه خصمان تواناست
کف موسی و افسون مسیحا است
وفا و بیعت و صلح و مدار است
همه ادبار و محنت بهر اعداست
که ایزد کار او دارد همی راست

خداوندی که تاج دین و دنیا است
دلیل دولتش چون روز روشن
ز فر بخت آن سلطان عالم
تو گویی دولت او آفتاب است
ز اقبال دعا و همت اوست
ضمیر روشن و اندیشه او
ز تدبیرش میان پادشاهان
همه اقبال و دولت بهره اوست
برو هر روز خواهد بود خوشتر

که خاتون مادر بی مثل و همتاست به خاتون باد فرخ روز سلطان
که سلطان خسروی دانا و زیباست⁵ به سلطان باد روشن چشم خاتون

Tâc-ı dîn u dunyâ (dinin ve dünyanın tâcı) olan sultan, devletiyle din ve dünyayı süsler/yüceltir.

Onun devletinin delili, dünyanın yedi bölgesinde aydınlık gün gibi aşikârdır.

Sen onun devletinin güneş gibi olduğunu söylersin. Çünkü onun nûru, doğuda ve batıda görünür.

Sultanın bütün düşmanlara galebe çalması, duasının kabul olmasındandır ve azmindendir.

Onun imanlı kalbi ve feraseti/fikri, Hz. Musâ'nın eli ve Hz. İsa'nın nefesi gibidir.

Tedbiri sayesinde, sultanlar arasında vefa, biat, barış ve birlik vardır.

Bütün ikbal ve devlet, onun dostları içindir. Bütün talih-sizlik ve eziyet, düşmanlar içindir.

Onun için her gün daha mutlu/güzel olacak. Çünkü Allah, onun işlerini rast getirir.

Terken Hâtun benzersiz ve eşsiz bir anne olduğundan, annesi sayesinde sultanın günü kutlu olsun.

Bilge ve ahlaklı bir sultan olan Terken Hâtun'un gözü, sultanla aydın olsun.

Yukarıdaki beyitler ışığında Terken Hâtun, Mu'izzî tarafından dindarlığı, zekâsı, cömertliği, hüneri, iffetli olması ve

⁵ Mu'izzî, *Dîvân*, s. 100-101.

oğullarının başarıları gibi yönleriyle anılmaktadır. Ayrıca Mu'izzî, Terken Hâtun'u, tedbiri ve dualarının kabul olmasıyla oğullarının başarılarında pay sahibi bir sultan ve onlar üzerindeki nüfuzuyla güçlü ve otorite sahibi bir kadın olarak göstermektedir.

Mu'izzî, Terken Hâtun'u övmek için söylediği başka bir kasidesinde Terken Hâtun'un, saltanatı yücelttiğinden; dualarının, oğulları için daha kuvvetli bir ordu olduğundan ve oğullarının, anneleri sayesinde sözünün eri ve itaatkâr bir sultan olduklarından söz etmektedir. Ayrıca Mu'izzî, Terken Hâtun'un huzurunda hizmet eden kadınların sırtının, çember gibi eğildiğini; Terken Hâtun'un yaptığı hayırlarla İran'ın kalkındığını, Merv'de ve Nişâbûr'da yaptığı imaretlerle Terken Hâtun'a kıyamete dek dua edileceğini; zühd ve dindarlığıyla İslâmı, dini ve devleti yücelttiğini beyan etmektedir:

رای ملک آرای خاتون آفتاب دیگرست
بر زمین از آفتاب آسمان روشنترست
کرد روشن عالمی از رای ملک آرای خویش
آن خداوندی که سلطان جهان را مادرست
از پدر گیتی به فرزندان او میراث ماند
خصم او رفت از میان و حق به دست حقورست
گرچه سلطان و ملک را هست لشکر بیشمار
هر دو خسرو را دعای او فزون از لشکر است
تا که عهد و بیعت هر دو بدو هست استوار
هر دو را شادی ز عهد و بیعت یکدیگرست
هر دو را نور وفاداری و نیکی در دل است
هر دو را تاج جهانداری و شاهی بر سرست

ای سرافرازی که زیر آسمان چنبری
پشت خاتونان به خدمت پیش تو چون چنبرست
از عجایب هست در ایام فرزندان تو
هرچه در افسانه کیخسرو و اسکندر است
درکف تأیید و نصرت رای تو جون رایت است
بر سر اقبال و دولت نام تو چون افسر است
در مقام توست عز و نصرت اسلام و دین
هر مسلمان کاو بقای تو نخواهد کافرست
جاه و زهد تو بیاراید همی دنیا و دین
زهد تو دین پرور و جاه تو دنیا پرورست
تا چهارم کشور از خیرات تو معمور شد
اختیار جمله عالم چهارم کشورست
آنچه در مرو و نشابور از عمارت کرده ای
بر زبان خلق شکر و شرح آن تا محشرست
جاه و زهد تو بیاراید همی دنیا و دین
زهد تو دین پرور و جاه تو دنیا پرورست⁶

Terken Hâtun'un saltanat yücelten/süsleyen zekâsı bir güneştir. Yeryüzü, gökteki güneşten daha iyidir.

Cihan, saltanat yücelten zekâsıyla aydınlandı. O, cihan sultanının annesi olan sultandır.

Saltanat, babadan oğullarına miras kaldı. Düşmanı yok oldu ve hak, hak sahibinin elindedir.

Her ne kadar sultanın ve şahın ordusu, sayısız olsa da, onun (Terken Hâtun) duaları, her iki sultanın askerlerinden fazladır.

⁶ Mu'izzî, *Dîvân*, s. 101-102.

Her iki sultanın sözü ve biatı, onunla sağlam olduğu için, her ikisi de (bu) söz ve biatten mutludurlar.

Her ikisinin vefa ve iyilik nuru, kalptedir. Birbirlerine olan söz ve biatten mutluluk vardır.

Ey feleğin çemberi altında olan kıvançlı padişah! Senin huzurunda hâatunların sırtı, hizmet ederken (hizmette) çember gibidir.

Her ne kadar Keyhüsrev ve İskender efsanelerinde olsa da, senin oğullarının zamanında da mucizeler vardır.

Gücün ve zaferin elinde senin zekân, sancak gibidir. Devletin ve ikbalin başında adın, tâç gibidir.

İslâmın ve dinin yüceliği ve zaferi, senin makamındadır. Senin bekanı istemeyen her Müslüman kâfirdir.

Dördüncü ülke (İran ülkesi), senin hayırlarınla bayındır hale geldikçe, bütün âlemin tercihi dördüncü ülkedir.

Merv'de ve Nişâbûr'da yaptığın imaretler, mahşere kadar halkın dilinde şükürdür ve konuşulacaktır.

Zühd ve makamın dünya ve dini süslüyor. Zühdün, dini himaye eder; makamın, cihanı gözetir.

Aynı şekilde diğer bir Terken Hâatun methiyesinde Mu'izzî, Terken Hâatun'un iki oğlunu övmektedir. Sultan Muhammed Tapar'ın Irak'ta, kardeşi Sultan Sencer'in Horâsân'da bulunmasıyla, Horâsân'ın ve Irak'ın refah ve emniyet içerisinde olacağını ifade etmektedir:

هست فارغ دل ز احوال خراسان و عراق

تا محمد در عراق و در خراسان سنجر است⁷

⁷ Mu'izzî, *Dîvân*, s. 101.

Irak'ta Muhammed (Tapar), Horâsân'da Sencer olduğu sürece, gönül Horâsân ve Irak'ın durumundan rahattır.

Mu'izzî, başka bir Terken Hâtun övgüsünde de Terken Hâtun'u, iffette Hz. Meryem'e ve şerefte Hz. Muhammed'in kızına benzeterek mübalağalı bir ifadeye yer vermektedir. Annelerinin talihiyle oğullarının muratlı, haşmetiyle de uyum ve barış içinde olduklarına değinmektedir. Bunların yanı sıra Terken Hâtun'un, Mu'izzî tarafından bilgeliği, dikkatli ve ileri görüşlü olması gibi özellikleriyle birçok kadından ayrıldığına; takvası ve imanıyla saltanatta iffet sahibi olduğuna vurgu yapılmaktadır. Mu'izzî, Terken Hâtun'un, Merv ve Nişâbûr şehirlerinde yaptığı hayırların, dinde ve İslâm'da kalıcı ve temeli sağlam bir hayrat olduğunu, ilim ve talim için âlimlerin orada hazır bulunduğunu söylemektedir. Terken Hâtun'un yaptıklarının hem bu dünyada hem de ahirette karşılığının olduğunu, imanıyla düşmanların yok olduğunu ve oğullarının kaleler fethedip sultan olmalarının, Terken Hâtun'un duasından ve talihinden dolayı olduğunu beyan etmektedir:

ای تاج دین و دنیا ای فخر روزگار
بر تو خجسته باد چنین عید صدهزار
ای از وَرَغِ چو مادر عیسی بلند قدر
وی از شرف چو دختر احمد بزرگوار
ای مادر دو شاه چو سلطان و چون ملک
هر دو خدایگان و خداوند و شهریار
از یکدگر به دولت تو هر دو شادمان
با یکدگر به حشمت تو هر دو سازگار
هرگز به دولت تو نبودست هیچ زن

دانا و دوربین و خردمند و هوشیار
در زهد و پارسایی با حشمت و جلال
در ملک و پادشاهی با عصمت و وقار
خیری که تو به مرو و نشابور کرده ای
خیری است در شریعت و اسلام پایدار
دیوار آن چو چرخ بلندست بی گزند
بنیاد آن چو کوه گران است استوار
گشته ز بهر درس امامان در او مقیم
کرده ز بهر علم فقیهان در او قرار
امروز هست شکر و ثنای تو بی قیاس
فردا بود ثواب و جزای تو بی شمار
از اعتقاد توست که اندر جهان نماند
یک دشمن سبکسر و یک خصم خاکسار
وز سر پاک توست که سلطان دادگر
بگشاد در عراق به شمشیر صد حصار
وز فر بخت توست که آمد بر ملک
شهبادهای بزرگ ز غزنین به زینهار
پنهان و آشکار تو با خلق چون یکی است
خالق معین توست چه پنهان چه آشکار
از بس که هست در دل تو رحمت و کرم
بر خلق مهربانی و از خلق بردبار
آن بندگان که پیش تو خدمت همی کنند
روز همه ز خدمت تو هست چون بهار
ای آنکه روز و شب ز سه فرزند خرمی
هر سه زمانه را ز ملک شاه یادگار⁸

⁸ Mu'izzî, *Dîvân*, s. 291-292.

Ey tâc-ı dîn u dunyâ (dîn ve dñnyanın tâcı)! Ey zamanın kıvancı! Böyle yüz binlerce bayram sana kutlu olsun.

Ey iffette Hz. İsa'nın annesi Hz. Meryem gibi yüce olan! Ey şerefte Hz. Muhammed'in kızı gibi ulu olan!

Sultan ve melik gibi iki şâhın annesi! Her ikisi de şâh, sultan ve şehriyadır.

Senin talihinle her ikisi de mutludur. Her ikisi senin haşmetinle birbiriyle uyumludur.

Bilgesi, feraset sahibi, dikkatlisi ve zekisi, hiçbir kadın senin kadar şanslı olmamıştır.

Zühd ve takvâda haşmetli ve görkemlidir. Devlette ve saltanatta iffetli/ahlaklı ve vakar sahibidir.

Senin Merv ve Nişâbûr'da yaptığın hayır, şeriatte ve İslâm'da payidâr olacak bir hayırdır.

Onun duvarı yüce felek gibidir, geçilmez. Onun temeli de dağ gibi sapasağlamdır, yıkılmaz.

Ders için imamlar onda/orada hazır, ilim için fakihler onda/orada kararlıdır.

Bugün sana sonsuz teşekkür ve övgü vardır. Yarın ise sayısız sevap ve mükâfat olacaktır.

Cihanda zelil ve hakir bir düşmanın bile kalmaması, senin imanındandır.

Âdil sultanın Irak'ta yüzlerce kale fethetmesi, senin temiz sırrından dolaydır.

Büyük şehzâdenin (Sencer) Gazne'den Zinhâr'a melik olarak gelmesi, senin bahtının gücündendir.

Gönlünde rahmet ve cömertlikten daha fazlası var. Halka karşı şefkatlisin ve diğer insanlardan sabırlısın.

Senin huzurunda hizmet eden o hizmetkârlar, bütün gün sana hizmet etmekten bahar gibidirler.

Ey gece gündüz üç çocuğundan dolayı mutlu olan sultan hâtun! Her üçü de zamana Melikşâh'tan yadigârdır.

Mu'izzî, yukarıdaki beyitlerde Terken Hâtun'un iffetli oluşunu, dindarlığını; imanı, talihi ve tedbiriyle oğullarını başarıya sevk ettiğini; ilmi yüceltmek ve âlimlerin yetişmesini sağlamak amacıyla İslam'ın ve dinin bekası için hayrat yaptığını dile getirmiştir. Ayrıca Mu'izzî, Terken Hâtun'un merhametli, sabırlı, cömert ve halka karşı şefkatli olduğuna da vurgu yapmaktadır. Hizmetkârların, Terken Hâtun'a mutlulukla hizmet ettiğine; Sultan Sencer, Sultan Muhammed Tapar ve Şâh Hâtun olmak üzere üç çocuğunun olduğuna işaret etmektedir.

Dîvânda Mu'izzî tarafından söylenen bir başka Terken Hâtun methiyesinde Terken Hâtun'un, cihan sultanı olduğuna, dini ve devleti yücelttiğine, oğullarının annelerinin rızasına uygun davrandığına, zekâsına ve Sultan Muhammed Tapar'ın şehriyârlıkta Nûşînevân'dan daha başarılı, padişahlıkta da Ferîdûn'dan daha büyük olduğuna değinilmektedir:

تا جهان باشد خداوند جهان خاتون بود
دولت و اقبال او در مُلک روزافزون بود
تا که باشد تاج شاهی بر سر سلجوقیان
تاج دین و تاج دنیا در جهان خاتون بود
عز گوناگون بود دائم سزای تاج دین
تا سزای تاج گوهرهای گوناگون بود

تا رضای او همی جویند سلطان و ملک
بخت سلطان فرخ و فال ملک میمون بود
آن یکی در شهریاری به ز نوشروان بود
وین دیگر در پادشاهی مه ز افریدون بود
بس سعادتها که از خاتون پدید آید همی
کان سعادتها ز وهم آدمی بیرون بود
رای او از گنبد گردون بسی عالیتراست
پیش رای او چه جای گنبد گردون بود⁹

*Dünya vâr oldukça, dünyanın sultanı Terken Hâtun'dur.
Devleti ve ikbali, her gün ilerleyen/yücelen saltanattadır.*

*Şahlık tâcı, Selçukluların başında olduğu müddetçe, dinin
ve dünyanın tâcı cihanda Terken Hâtun'dur.*

*Çeşit çeşit cevherler tâca layık olursa, türlü türlü izzet(ler)
her daim dinin tâcına (Terken Hâtun) yaraşır.*

*Sultan ve melik (oğulları) onun (annelerinin) rızasını
aradıkça, sultanın bahtı ve meliğin talihi kutlu olur.*

*Biri şehriyârlıkta Nuşinrevân'dan daha iyidir. Diğeri
padişahlıkta Ferîdûn'dan daha büyüktür.*

*Terken Hâtun'dan, bir insanoğlunun hayaline sığmayacak
nice kıvançlar ortaya çıkar.*

*Onun zekâsı, çarkı felekten daha üstündür. Onun zekâsının
karşısında çarkı feleğin ne yeri vardır?*

Mu'izzî, Gazne fethini ve Terken Hâtun'un süvari birliği-
ne ulaşmasını konu edinen bir kasidesinde Gazne fethiyle dinin

⁹ Mu'izzî, *Dîvân*, s. 156.

yüceldiğini; devletin sınırlarının, Dicle nehrinin kıyılarından Ceyhun nehrinin kıyılarına kadar genişlediğini; Sultan Sencer'in, Bust sınırından Seyhun kıyısına kadar aldığını ve kısa sürede Hindistan'daki bütün şehirleri ve kaleleri fethettiğini; Cenâb-ı Hakk'ın, Kârûn'un malını sultana verdiğini, düşmanın da Kârûn gibi toprağa girdiğini; ülkenin bütün malını, mülkünü ve hazinelerini ele geçirdiğini vurgulamaktadır:

فتح غزنین و موکب خاتون	موسم عید و روزگار بهار
که به دولت رسید بر گردن	تاج دنیا و دین خداوندی
از لب دجله تا لب جیحون	خانه ملک هر دو خسرو را
از در بُست تا لب سیحون	شاه سنجر به دولت تو گشاد
هست بر تیغ او ظفر مفتون	هست بر طبع او هنر عاشق
در زمین رفت خصم چون قارون	مال قارون به او سپرد خدای
بگشاید همی بلاد و حُصون	تا نه بس دیر در ولایت هند
دُرجهای جواهر مخزون	زود باشد که از در غزنین
زنده پیلان و اشتران هیون	گله اسب و بدره زر و سیم
تحفه های غریب گوناگون	جامه های بدیع رنگارنگ
هست با دیگران چو بوقلمون	این جهان با شماست یک سر راست
ایزد آن خصم را کند ملعون	هر که خصم شما شود در ملک
فلک آن خصم را بریزد خون	اجل آن خصم را بسوزد جان
عَلَمش را کند ستاره نگون ¹⁰	سپهش را کند زمانه هلاک

Bayram mevsimidir ve bahar günüdür. Gazne fethi ve Terken Hâtun'un atlı birliği (sayesinde),

Devletle feleğe kadar yücelen, dünyanın tâcı (Terken Hâtun) ve Allah'ın dinidir.

¹⁰ Mu'izzî, *Dîvân*, s. 555-557.

Her iki sultanın devletinin sınırları, Dicle nehrinin kıyılarından Ceyhun nehrinin kıyılarına kadardır.

Sultan Sencer, senin devletinle Bust sınırından Seyhun kıyısına kadar fethetti.

Onun tabiatında âşığın hüneri vardır. Onun kılıcında meftûnun zaferi vardır.

Allah, Kârûn'un malını ona verdi/teslim etti. Düşman, Kârûn gibi toprağa girdi.

Hindistan'daki bütün şehirleri ve kaleleri fethetmesi çok zaman almadı.

Canlı filler ve hızlı/çevik atlarla, at sürüleri, altın ve gümüş keseleri,

Rengârenk güzel elbiseleri, türlü türlü ilginç hediyeleri,

Gazne sınırında cevherlerle dolu hazineleri alması çabuk oldu.

Bu cihan sizinle dosdoğrudur, diğer sultanlarla bukalemun gibidir.

Devlette hanginizin düşmanı olursa, Allah o düşmanı lanetler.

Ecel o düşmanın canını yakar; felek o düşmanın kanını döker.

Ordusunu felek helak eder, sancağını yıldızlar büker.

Mu'izzî, Terken Hâtun'u övmek için kaleme aldığı bir diğer kasidesinde Terken Hâtun'un ordusunun coşkusunun ve gücünün, çölü şehir gibi yaptığından bahsetmektedir:

از جوش و توش لشکر چون شهر گشت صحرا

وز لون و شکل پیلان چون کوه گشت هامون¹¹

Ordu(su)nun coşkusundan ve gücünden sahra, şehir gibi oldu. Fillerin cüsse ve şekillerinden çöl, dağ gibi oldu.

Yukarıdaki beyitler ışığında Terken Hâtun, fetih için ordu ve birlik sevk etmiş, oğullarının başarısı için gayret gösterip mücadeleye girişmiştir. Mu‘izzî’nin yukarıdaki beyitlerde ifade ettiği gibi Terken Hâtun, bazen de oğlu Sultan Sencer’le birlikte ve onun gücü ile değerini ifade etmek için de zikredilmiştir. Büyük Selçuklu devletinin en görkemli dönemlerinde bile Türk kadınının önemi ve özelliği hakkındaki malumatın Mu‘izzî gibi Farsça şiir söylemiş Türk soylu şairlerin şiirine yansıyan tarafları, bir hayli anlamlıdır ve birçok bakımdan anlam yüklüdür.

Mu‘izzî, Terken Hâtun’u övmek için kaleme aldığı başka bir kasidesinde ise Terken Hâtun’un gene dindarlığı, iffeti ve ahlakı gibi yönlerini ifade etmektedir ve devlet sarayında bu özellikleriyle yer alan ilk büyük sultan olduğuna vurgu yapmaktadır. Terken Hâtun’un davranış ve âdetine herkesin imrendiğinden; Sultan Sencer’in, annesinin varlığıyla övüldüğü gibi, İsfendiyâr’ın da Kitâyun’la öyle övüldüğünden, annelerinin imanından dolayı oğullarının başarılı sultan olduklarından, annelerinin duasıyla düşmana karşı zafer kazandıklarından, şefkatli ve merhametli olduğundan bahsetmektedir. Ayrıca Mu‘izzî, emirlerin, elif gibi olan boylarının, Terken Hâtun’un tahtının önünde secde etmekten nun gibi kaldığını; hep hayırlı işler yaptığını ve bu hususta Terken Hâtun’u, Abbasi halifesi Harun er-Reşidî’nin

¹¹ Mu‘izzî, *Dîvân*, s. 557.

hanımı olan Zübeyde Hâtun'la mukayese ettiğini ve Terken Hâtun'un yaptığı hayırların, Zübeyde Hâtun'dan çok daha fazla olduğunu beyan etmektedir:

این روزگار فرخ وین موسم همایون
بر تاج دین و دنیا فرخدهباد و میمون
خاتون پاک سیرت کاند سرای دولت
هرگز بزرگتر زو ننشست هیچ خاتون
هست از همه بزرگان در شرق و غرب عالم
با دولتی دگرسان با حشمتی دگرگون
اقبال او رسیدست از روم تا به توران
فرمان او رسیدست از نیل تا به سیحون
بر رسم و سیرت او مفتون شدست دنیا
تا دولت مساعد بر عمر اوست مفتون
چونانکه شاه سنجر نازد ز طلعت او
اسفندیار نازید از طلعت کتایون
سعی و عنایت او اندر عراق و غزنین
کردست خسروان را دلها به شکر مرهون
از حسن اعتقادش شد شهریار عادل
در ملک چون سکندر در فتح چون فریدون
چون در عراق سلطان لشکر کشید و پیلان
گفتی گرفت عالم سیل فرات و جیحون
پیش مصاف خصمان از بهر فتح سلطان
وهم دعای او شد بهتر ز حرز و افسون
از دشمنان ملعون شد رزمگاه خالی
چون حمله برد سلطان بر دشمنان ملعون
گر مهر و رحمت او اندر میان نبودی
بسیار سوختی دل بسیار ریختی خون

پیغام و نامه او گر در میان نبودی
نآمد از سپاهان محمود شاه بیرون
کردند سجده میران در پیش بارگاهش
تا قد چون الف شان چفتیده گشت چون نون
ای تاج دین و دنیا جز خیر نیست کارت
کاری که تو سگالی باشد به خیر مقرون
از بهر نام نیکوگر در عرب زبیده
خیرات کرد بی حد در روزگار هارون
آن خیرها که او کرد از بهر نام نیکو
خیر تو در خراسان نیکوتر آمد اکنون
چونانکه تو به دولت افزونی از زبیده
خیر تو در زمانه از خیر اوست افزون¹²

*Bu mübarek gün ve kutlu mevsim, din ve dünyanın tâcı olan
sultana kutlu ve mübarek olsun!*

*Devlet sarayında iffetli, ahlaklı o hâtundan, daha büyük bir
hâtun asla oturmadı.*

*Cihanda doğudaki ve batıdaki bütün sultanlardan, talihi ve
haşmetiyle farklıdır.*

*Onun ikbali, Rum'dan Tûrân'a kadar ulaşmıştır. Fermanı,
Nil nehrinden Seyhun'a varmıştır.*

*Dünya onun âdet ve davranışına hayran olmuştur. Kutlu
devlet onun ömrüne âşıktır.*

*Sultan Sencer onun yüzüyle/varlığıyla nasıl övünürse,
İsfendiyâr da Kitâyun'la¹³ öyle övünür.*

¹² Mu'izzî, *Dîvân*, s. 557-558.

¹³ Rûm Kayseri'nin kızının adı. Mu'izzî, *Kulliyât-i Dîvân-i Emîr Mu'izzî-i Nîşâbûrî*, tsh. Muhammed Rızâ Kanberî, İntişârât-i Zevvâr, Tahran, 1393 hş./2014, s. 989.

Onun gayreti ve inayeti, Irak ve Gazne'de sultanların kalbini şükre rehin tutmuştur.

Âdil sultan, onun iman güzelliğinden dolayı saltanatta İskender gibi, fetihde Ferîdun gibi oldu.

Sultan Irak'a ordusunu ve filleri gönderince, dünyayı Fırat ve Ceyhun'un sularıyla sel aldı.

Düşman ordusunun karşısında sultanın zafer kazanması için anne duası, tılsımdan ve büyüden daha iyidir.

Sultan melun düşmanlara karşı hücum edince, savaş meydanı lanetli düşmanlardan temizlendi.

Eğer onun rahmeti ve şefkati olmasaydı, gönüller çok kan ağlardı ve çok kan dökülürdü.

Emîrler, elif gibi olan boyları nun gibi eğilene kadar onun tahtının önünde secde ettiler.

Ey dinin ve dünyanın tâcı! İşinde hayırdan başka bir şey yoktur. Senin düşüncende olan iş (bile), hayra denktir.

Araplarda Zübeyde iyi bir ad bırakmak için, Hârun zamanında sayısız hayrat yaptı.

Senin şu an Horasan'da yaptığın hayır, onun iyi bir ad bırakmak için yaptığı o hayırlardan daha iyidir.

Hatta sen devlette Zübeyde'den daha fazlasın. Senin hayrın, onun hayrından daha çoktur.

Mu'izzî, Terken Hâtun'u övmek için kaleme aldığı başka bir kasidesinde Terken Hâtun'un, dini güzelleştirdiğini, saltanatı yücelttiğini, Sultan Muhammed'in ve Sultan Sencer'in övünç vesilesi olduğunu, oğullarının gönüllerini ferahlattığını, devletin ve milletin bekası için nasihatte bulunduğunu ve Terken

Hâtun'un bütün işinin tesbih, istiğfar, oruç ve namaz olduğunu belirtmektedir. Mübalağalı bir anlatımla sanki Hz. İsbânın annesinin Terken Hâtun olduğunu da söylemektedir:

ای خداوندی که تاج دین پیغمبر تویی
شاه عالم را و شاه شرق را مادر تویی
نازش سلطان محمد در عراق از نام توست
در خراسان نازش مُلک مُلک سنجر تویی
این دو خسرو را که آرام دل و جان تواند
در صلاح دولت و ملت نصیحت گر تویی
دولت جمشید و اسکندر به ایشان داد چرخ
آفتاب دولت جمشید و اسکندر تویی
ملک چون پیرایه و دین هدی چون افسر است
دُرّ آن پیرایه و یاقوت آن افسر تویی
نیست با فرمان تو خلق زمین را داوری
زانکه بر روی زمین فرمانده و داور تویی
گر پناه پادشاهان لشکر و دولت بود
در همه کاری پناه لشکر دولت تویی
دوستان خویش را سازنده چون آب پاک
دشمنان خویش را سوزنده چون آذر تویی
کار تو تسبیح و استغفار و روزه است و نماز
راست گویی مادر عیسی پیغمبر تویی
گر به عقبی چشمه کوثر نشان رحمت است
پس به دنیا برکنار چشمه کوثر تویی
ملک و دین تا جاودان از رای تو پابند تو
زان که عالی رای و ملک آرای و دین پرور تویی¹⁴

¹⁴ Mu'izzî, *Dîvân*, s. 712.

Ey Sultan (Hâtun)! Peygamber dininin tâcı sensin. Cihan şahının ve doğu şahının annesi sensin.

Irak'ta Sultan Muhammed'in övüncü, senin nâmındandır. Horasan'da Sultan Sencer'in saltanat kıvancı, sensin.

Bu iki sultanın gönül ve can huzuru, sensin. Devletin ve milletin huzuru/barış ortamı için öğüt veren, sensin.

Cemşîd ve İskender'in devletini, onlara felek verdi. Cemşîd ve İskender'in devletinin güneşi sensin.

Saltanat, ziynet gibi; Allah dini, tâç gibidir. O ziynetin incisi ve o tâcın yakutu, sensin.

Yeryüzünde fermanber ve hâkim sen olduğundan, senin fermanına karşı cihanda halkın başka hâkimi yoktur.

Padişahların dayanağı ordu ve devlet olsa da, bütün işlerde devlet ordusunun dayanağı sensin.

Senin işin tesbih, istiğfar, oruç ve namazdır. Sanki Hz. İsa'nın annesi sensin.

Ahirette kevser pınarı, rahmetin göstergesi olsa da, dünyada kevser pınarının kenarında olan sensin.

Feraset sahibi, devleti ve dini yücelten sen olduğun için, saltanat ve din, sonsuza kadar senin zekânla sana bağlıdır.

Nakledilen örnek beyitler, Mu'izzî tarafından doğrudan Terken Hâtun adına kaleme alınmış müstakil kasidelerdir. Bu müstakil kasidelerin yanı sıra Terken Hâtun, bazen de oğullarıyla birlikte ve onların gücü ile başarısını ifade etmek için de zikredilmiştir. Ayrıca Mu'izzî'nin, Terken Hâtun adına doğrudan övgü söylemeden ama çeşitli sebeplerle Sultan Sencer ve Sultan

Muhammed Tapar methiyelerinde Terken Hâtun'a da övgüde bulunduğu görülmektedir. Bu methiyelerde de Terken Hâtun ile ilgili çok çarpıcı ifadeler yer almaktadır.

Aktardığımız beyitler ışığında Mu'izzî, dîvânda Terken Hâtun'a dindarlığı, hoşgörülü, sabırlı ve takva sahibi olması, iffeti, ahlâkı, tedbiriyle dini barışa ve huzura kavuşturması, devleti ve dini yüceltmesi, İslâm'a çok büyük katkılar sağlayarak din için hayrat yapması, oğullarının başarılarında nüfuzunun olması ve onları hayırlı işlere sevk etmesi, devletinin ve milletin bekası için gayret göstermesi, Büyük Selçuklu devletinin en güçlü ve en etkili kadınlarından olması, bilgeliği, ileri görüşlülüğü ve cömertliği gibi özellikleri ve yönleriyle övgüde bulunmuştur.

Bunların yanı sıra Mu'izzî, dîvânda Terken Hâtun'un vefatı hakkında toplamda 34 beyit olmak üzere 1 de mersiye söylemiştir. Bu husus hakkında Mu'izzî'nin söylediği mersiyeden önemli örnekler ise şöyledir:

Mu'izzî, Terken Hâtun'a yazdığı mersiyede Terken Hâtun'un vefat ettiğini söylemektedir. Onun vefatıyla devlet bahçesinde kuruyan gülün, oğullarıyla yeniden tomurcaklanmasını istemekte; Terken Hâtun'un namuslu ve ahlaklı olduğuna vurgu yapmaktadır ve kıyamete kadar Terken Hâtun'un, Sultan Sencer'in yardımcısı olmasını temenni etmektedir:

اگر به زیر زمین رفت مام شاه جهان	به کام شاه جهان باد ملک روی زمین
ز باغ دولت اگر خشک شد شکفته گلی	شکفته باد گل دولت معزّ الدین
مباد نیز در این دوده دیده ای گریان	مباد نیز در این خاندان دلی غمگین
عفیفه ای که ز دنیا به سوی عقبی رفت	شفیع شاه جهان باد تا به یومّ الدین ¹⁵

¹⁵ Mu'izzî, *Dîvân*, s.492-493.

Cihan şâhının annesi toprağın altına girdiyse; cihan şâhının muradı, yeryüzünün saltanatı olsun.

Devlet bağında gonca gül eğer kuruduysa, Mu‘izzeddîn’in devletinin gülü tomurcuklansın.

Bu soyda ağlayan göz olmasın. Bu hânedanda gamlı gönül olmasın.

(Bu) dünyadan ahirete göçen iffetli bir kadın, mahşere kadar cihan şâhının yardımcısı olsun.

Sonuç olarak Terken Hâtun’a en çok methiye söyleyen şairlerden biri konumunda olan Emîr Mu‘izzî, dîvânında, bir devlet siması olarak Terken Hâtun’un tanınmasına, dindarlığına, oğulları Sultan Muhammed Tapar ile Sultan Sencer’in Selçuklu hâkimiyet ve gücünün artmasında önemli bir rolü olduğuna, vasıflarına ve hünerlerine dair birçok bilgi dolu ifadeye yer vermiştir. Mu‘izzî’nin beyanları doğrultusunda Terken Hâtun’un, yaşadığı asrın zorlukları da göz önünde bulundurulacak olursa, dîvânda siyasi ve idari işlerde aktif rol aldığı ve oğulları üzerinde belirgin bir biçimde nüfuz sahibi olduğu aşikârdır. Terken Hâtun’un, ayrıca Türk tarihinde ve dîvânda güçlü, etkili ve otorite sahibi bir hatun olduğu da anlaşılmaktadır. Bu özellikleriyle ve ele alınan şiirlerde Terken Hâtun’un nasıl bir valide ve sultan olduğu, halkına hangi yönleriyle örnek olduğu, idari ve dinî konularda Türk devletine, kültürüne ve İslam’a ne kadar ve nasıl katkı sağladığı Mu‘izzî tarafından dile getirilmiştir.

Kaynakça

Bezer, G. Ö. (2011), “Terken Hatun”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (40, s. 510), İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Dihhudâ, A. E. (1999), *Lugatnâme*, C I-XV, Tahran: İntişârât-i Dânişgâh-i Tahrân.

Mu‘izzî, (1389 hş./2010), *Dîvân-i Emîr Mu‘izzî*, tsh. ‘Abbâs İkbâl Âştiyânî, Tahran: İntişârât-i Esâtîr.

Mu‘izzî, (1362 hş./1984), *Kulliyât-i Dîvân*, mukaddime ve tsh. Nâsır-i Heyyirî, Tahran: Neşr-i Merzbân.

Mu‘izzî, (1393 hş./2014), *Kulliyât-i Dîvân-i Emîr Mu‘izzî-i Nişâbûrî*, önsöz, tashih ve açıklamalar Muhammed Rızâ Kanberî, Tahran: İntişârât-i Zevvâr.